

בס"ד. שיחת יום ה' פ' האזינו, וא"ו תשרי, ה'תש"ל.

בלתי מוגה

א. כבר נהוג — בלי נדר — להתחיל עם סיום מסכת.

וכיון שבכ"ף אב נערך סיום על מסכת זבחים¹, הרי מתאים לערוך עתה סיום על מסכת מנחות — ע"פ מ"ש הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות²: "ואחר זבחים מנחות, כפי סדורם בתורה".

ובפרט בנדו"ד, שבתיתב "מנחה" ("מנחות") ישנם אותיות השם של בעלת ה"יאָרציט", ומה גם שענין המנחה שייך בפרט לעלמא דנוקבא, כמבואר בדרושי רבינו הזקן, ובביאורי אדמו"ר האמצעי והצמח-צדק (בתורה אור בראשית, בתורת חיים ובאור התורה³) בנוגע לענין המנחה.

ועוד זאת, שהסיום של מסכת מנחות — "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לכו לשמים" — יש לו שייכות מיוחדת לארבעים יום שמתחילים בר"ח אלול ומסתיימים ביוהכ"פ, ובפרט לעשרת ימי תשובה, כי:

ענינם המיוחד של ימים אלו הוא ענין התפלה, שלכן מצינו באחרונים⁴ שאפילו הלומדים "היו מניחים מקצת לימודם לעסוק בתפלה ובתחנונים".

והנה, כללות החילוק בין תפלה לתורה הוא — שתפלה, עיקר ענינה כוונה, ותורה, עיקר ענינה הבנה והשגה. והרי הבנה והשגה אינה ענין של איכות בלבד, אלא גם ענין של כמות, כמארז"ל בנוגע ללימוד התורה: "קובץ על יד ירבה"⁵, שהכוונה היא בפשטות שלימוד התורה צ"ל בריבוי הכמות (נוסף לכך שעיי"ז ניתוסף גם באיכות, כפי שרואים בפועל, שכאשר ניתוסף ידיעה בתורה, באיזה ענין שיהי', הרי זה פועל גם בעניני התורה שכבר ידע לפני"ז, שתהי' לו בהם הבנה טובה ועמוקה יותר).

(1) שיחת כ"ף מנ"א תשכ"ט בתחלתה ואילך.

(2) ת"מ חנ"ז ע' 232 ואילך). וש"נ. (4) ראה ברכי יוסף או"ח סתקפ"א סק"ו.

(3) תו"א וישלח כה, ג. תו"ח שם מח (5) משלי יג, יא. וראה הלי' ת"ת לאדה"ז

[קפט], סע"ד ואילך. אוה"ת שם רלג, ב פ"ב סה"ז. וש"נ.

וכיון שכן, הרי הענין שנאמר בסיום מסכת מנחות (במשנה, ולאח"ז בארוכה בגמרא): "אחד המרבה ואחד הממעיט [ריבוי ומיעוט ע"פ תורה, שלהיותה תורת אמת, הרי עיקרה הוא בנוגע לאמיתת הענינים דמרבה וממעיט, לא רק בגשמיות, ואעפ"כ, "אחד המרבה ואחד הממעיט] ובלבד שיכוין לבו לשמים" (היינו שהעיקר הוא ענין הכוונה) — כפי שהוא בנוגע לתורה ותפלה — שייך בעיקר לענין התפלה.

ב. הביאור בסיום מסכת מנחות,

— שמאמר המשנה "נאמר בעולת בהמה אשה ריח ניחוח ובעולת עוף .. ובמנחה .. לומר לך אחד המרבה ואחד הממעיט כו"ו" קאי על קבלת הקרבן ברצון למעלה, והגמרא מוסיפה לבאר "מאי קראה, מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה יאכל" .. ברבות הטובה רבו אוכלי ומה כשרון לבעלי" — שגם מצד האדם אין הפרש בין המרבה והממעיט,

ובהמשך לזה, "תניא אמר ר"ש בן עזאי בוא וראה מה כתיב בפרשת הקרבנות שלא נאמר בהם לא א-ל ולא אלקים (אף שיש סוגים שונים של קרבנות הקשורים עם מדת הדין או החסד), אלא ה', שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק" — שלילת ענין ההתחלקות והשינוי בפעולת ענין הקרבנות למעלה (אף שענין הקרבנות¹⁰ הוא לפעול שינוי רצון כביכול, כמו "ונרצה¹¹ לו לכפר"¹²);

לאחרי שהענין באונס, ומצינו לגבי כמה ענינים שנחשב גם סופו ברצון (ראה ב"מ מב, א. וראה גם תו"מ חנ"א ע' 39. וש"נ), כמו תחילתו (ולכן יש מקום לומר שלא יועיל מה שעתה — כשאנוס להמעיט — מכיון לבו לשמים).

(8 קהלת ה, יא.

(9 שם, יו"ד.

(10 וכמו תפלה — שבמקום קרבנות — שענינה לפעול רצון חדש: "יהי רצון כו"ו" (ראה לקו"ש ח"י ע' 38. וש"נ).

(11 ויקרא א, ד.

(12 ועד"ו בעולת ראי' — "יראה גו' את פני האדון ה'" (תשא לד, כג), "כדרך שבא לראות כך בא ליראות" (ריש חגיגה), והרי הקב"ה ראה את האדם גם כשהי' מחוץ לביהמ"ק, ואעפ"כ, בבוא האדם לביהמ"ק, נעשה שינוי בראייתו של הקב"ה, "כדרך כו"ו,

(6 לשלימות הענין — ראה גם שיחת ש"פ האוינו ס"ב ואילך; שמח"ת סכ"ו ואילך לקמן ע' 75; ע' 187 ואילך).

(7 והחידוש שבדבר — אף שכבר נאמר לפני"ז (קד, ב) שיש מעלה מיוחדת בקרבן מנחה, "שנאמר בה נפש, אמר הקב"ה, מי דרכו להביא מנחה, עני, מעלה אני עליו כאילו הקריב נפשו" — כי, אף שעתה, בעת הבאת הקרבן, הנה גם הממעיט מכיון לבו לשמים, הרי כיון שהסיבה לכך שאינו מרבה אלא ממעיט, להיותו עני, היא בגלל שלפני"ז הי' אצלו ענין של חטא [שהרי "אין יסורין בלא עון" (שבת נה, סע"א), וכיון שאין לך ענין של יסורים יותר מאשר החסרון בפרנסה, "חללי רעב" (ראה ב"ב ח, ב), הרי זה בודאי ענין של דין ועונש מצד "השופט כל הארץ" (וירא יח, כה)], הרי זה כמו תחילתו (בשעת החטא) ברצון וסופו (בשעת הבאת הקרבן

ובבבא הב', "ונאמר בשור הגס אשה ריח ניחוח, ובעוף הדק .. ובמנחה .. לומר לך אחד המרבה כו' ובלבד שיכוין את לבו לשמים" — שלילת סוג נוסף של התחלקות בענין הקרבנות מצד האדם המקריב למטה;

וטעם הדבר (שכן הוא גם מצד האדם המקריב), לפי שתכלית ומטרת ה"ריח ניחוח" אצל הקב"ה היא בשביל האדם שמתכפר ומתרצה ע"י הקרבן¹³ — שזהו תוכן בבא הג': "ושמא תאמר לאכילה הוא צריך (אכילה רוחנית, שעל ידה פועלים החיבור של אלקות עם העולם, לגלות בעולם שהקב"ה הוא בעה"ב לבירה זו, ולא "כצאן אשר אין להם רועה" — כמובן ממאמר הספרי¹⁴ בטעם סמיכות פרשת התמיד¹⁵ לבקשת משה "יפקוד ה' .. איש על העדה .. ולא תהי' עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה"¹⁶), ת"ל אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה, ונאמר כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף ידעתי כל עוף הרים וזיו שדי עמדי, האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה"¹⁷ (שלכן אין הכרח שענין זה יהי

שליט"א אמר בבת-שחוק: יחדו כי שברצוני כבר לערב "חסידות" ... ובכן: "ספרי" הוא ספר של נגלה! ... ואילו את הביאור ע"פ חסידות אשאר לאח"ז.

15) "שנים ליום .. בבוקר .. בין הערבים (פינחס שם, ג"ד) — כנגד ב' סוגי ההנהגות שבסדר העולם: יום — "יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב" (תהלים קד, כג), ולילה — "בו תרמוש כל חיתו יער גוי" (שם, כ), שבשניהם צ"ל פעולת הקרבן, "לחמי לאשי" (פינחס שם, ב), הכרת בעלותו של הקב"ה על העולם.

16) פינחס כז, טז"ז.

17) תהלים נ, יו"ד ואילך. — להעיר שבברייתא הובאו הפסוקים בסדר הפוך — בהתאם לתוכן דברי הברייתא: כיון ש"אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה", "כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף ידעתי כל עוף הרים וזיו שדי עמדי", הרי ע"פ שכל, אין מקום שהקב"ה יקבל את הקרבנות — "האוכל בשר אבירים ודם עתודים אשתה" (בתמי) — כיון שאין לזה תפיסת מקום, וכמשל מי שיש לו אלף אלפים דינרי זהב, ונותנים לו פרוטה של נחושת (ראה ברכות לג, ב).

כמו שאצל האדם נעשה שינוי מן הקצה אל הקצה, שהרי במשך כל השנה עוסק האדם בעניני העולם, "ואספת דגנך" (עקב יא, יד), "הנהג בהן מנהג דרך ארץ" כדברי ר' ישמעאל (ברכות לה, ב), ואילו בשלש רגלים, כש"ה" עומד בירושלים .. והי' רואה שכולם עוסקים במלאכת שמים", כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם, "הי' גם הוא מכוין ליראת שמים כו'" (תוד"ה כי מציון — ב"ב כא, א), והיינו, שאפילו ראיית הנהגת אחרים פעלה עליו שנעשה אדם אחר, ועאכו"כ כאשר לאח"ז הביא בעצמו קרבן וראה פני האדון ה'! ... ובאותה מדה ("כדרך כו") נעשה שינוי גם בראייתו של הקב"ה.

13) ועפ"ז יש לבאר דיוק לשון הגמרא "מאי קראה" (ולא כלשון הרגיל: "מאי קרא", "מנא הני מילי דאמר קרא") — "קראה" של המשנה, היינו, שהפסוקים שהובאו בגמרא בנוגע להשוואת המרבה והממעט לגבי האדם המקריב, הם הוכחה גם על דברי המשנה אודות השוואת המרבה והממעט לגבי הקב"ה, כיון שכל ענין ה"ריח ניחוח" אצל הקב"ה הוא בשביל האדם.

14) פינחס כח, א. — כ"ק אדמו"ר

ע"י עבודת האדם דוקא) . לא לרצוני אתם זוכחים, אלא לרצונכם אתם זוכחים, שנאמר¹⁸ לרצונכם תזבחהו" (לטובת ולתועלת האדם)¹⁹. אלא שאעפ"כ מצווה הקב"ה ומבקש שבנ"י דוקא יקריבו הקרבנות, ו"למעשה ידיך תכסוף"²⁰ —

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חי"ב ע' 10 ואילך.

ג. (וסיים כ"ק אדמו"ר שליט"א:)

וענין זה מודגש גם בנוגע לר"ה — שהקב"ה מבקש מבנ"י "אמרו לפני מלכיות כדי שתמליכוני עליכם"²¹, ועי"ז שהקב"ה נעשה "מלך ישראל"²², נעשה אח"כ גם "מלך על כל הארץ"²³, ובאופן ד"גלה כבוד מלכותך . . וידע כל פעול כי אתה פעלתו"²⁴.

ועד"ז בנוגע לענין הקרבנות — שע"ז נעשה הענין ד"ריח ניהוח"²⁵, "נחת רוח לפני שאמרתי ונעשה רצוני"²⁶, וע"פ מאמר המשנה²⁷ "עשה רצונו כרצונך כדי שיעשה רצונך כרצונו", ממלא הקב"ה את רצונו, כמאמר²⁸ "צדיק" ("ועמך כולם צדיקים"²⁹) גוזר והקב"ה מקיים" — שתהי' פעולת הקרבן באופן שיראו בגלוי שכשם שהנשמה ממלאת את הגוף כך הקב"ה ממלא את העולם,

וכמ"ש³⁰ "ממזרח שמש עד מבואו גדול שמי בגויים ובכל מקום מוקטר מוגש לשמי גו" (כמובא לפנ"ז בסוף מנחות),

(21) ר"ה טז, סע"א. וש"נ.
 (22) תפלת מוסף דר"ה (ברכת מלכיות), מישעי' מד, ו.
 (23) תפלת העמידה דר"ה (ברכת "אלקינו כו' מלוך כו"), וכן בקידוש ובברכת ההפטורה.
 (24) תפלת העמידה דר"ה שם.
 (25) ויקרא א, ט. ועוד.
 (26) תו"כ ופרש"י עה"פ. ועוד.
 (27) אבות פ"ב מ"ד.
 (28) ראה תענית כג, א. זח"ב טו, א. שבת נט, ב.
 (29) ישעי' ס, כא. וראה סנהדרין ר"פ חלק.
 (30) מלאכי א, יא.

(18) קדושים יט, ה.
 (19) אמנם, ע"פ האמור שכל ענין הקרבן הוא רק לטובת ותועלת האדם — אינו מובן: איך יתכן קרבן כשר (שמו"ס), ואעפ"כ לא עלה לבעלים לשם חובה, כמ"ש בהתחלת המסכת: "כל המנחות שנקמצו שלא לשמן כשרות, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה"?! — ועל זה מסיים רבי שמעון בן עזאי: "דבר אחר, לרצונכם תזבחהו, לרצונכם זבחו לדעתכם זבחו (שתהא כוונתכם לשחוט, פרט למתעסק כו') . . מתעסק בקדשים . . פסול", שלכן, כאשר הקרבת הקרבן היא שלא לשמו, לא עלה לבעלים לשם חובה.
 (20) איוב יד, טו. וראה לקו"ש שבפנים הערה 50.

ועד לקיום היעוד³¹ "ביום ההוא יהי הוי' אחד ושמו אחד", והיינו, שנוסף לכך שענין הקרבן מגיע עד לשם הוי', הרי התכלית היא שיהי' גם "שמו אחד", "כשאני נכתב אני נקרא"³², וכמ"ש³³ "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו כי פי ה' דיבר", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

ד. דובר לעיל (ס"א) אודות דברי הרמב"ם בפירוש המשניות בנוגע לסדר המסכתות, ש"אחר זבחים מנחות", שבזה "השלים ענין זבחי קדשים", ולאח"ז "דיבר על ענין שחיטת שאר הזבחים, על סדר הכתוב, שהרי אחר שאמר והי' המקום אשר יבחר ה' שמה תביאו וגו'³⁴, אמר, רק³⁵ בכל אות נפשך תזבח ואכלת בשר", והיינו, שגם שחיטת חולין נקראת בשם זביחה.

והרי כללות ענין "זבחי קדשים" קשור עם ענין התפלה, שהרי נוסף לכך שבזמן שאין ביהמ"ק קיים תיקנו תפלות במקום קרבנות³⁶, הנה גם בזמן שביהמ"ק הי' קיים העיקר הוא "ובלבד שיכוין לבו לשמים", שזהו ענין התפלה.

והענין בזה — ש"יכוין לבו לשמים" לא קאי על דברי המשנה³⁷ "לשם ששה דברים הזבח נזבח", שהרי כוונה זו שייכת לכהן העובד ע"ג המזבח (ובנוגע לבעלים — "תנאי ב"ד שאין המחשבה הולכת אלא אחר העובד"), ואילו כאן מדובר אודות "המרבח" ו"הממעוט", שזהו בעל הקרבן (כהן, לוי או ישראל), ועליו נאמר "שיכוין לבו לשמים" — לא "לשם ששה דברים כו'", אלא לכוין את לבו ולהתפלל להקב"ה שאליו מקריבים הקרבן, שהקרבן יפעל פעולתו כו', שזהו כללות ענין התפלה.

ובהמשך לזה, יש להתעכב על דברי הגמרא במסכת ברכות³⁸ בנוגע לענין התפלה: "כמה הלכתא גברותא איכא למשמע מהני קראי דחנה כו'", היינו, שמהנהגת חנה בתפלתה (כמסופר בהפטרה של ראש השנה³⁹), למדים בנוגע לתפלתו של כאו"א מישראל.

(37) זבחים ספ"ד.

(38) לא, סע"א.

(39) ולהעיר, שאע"פ ש"בר"ה נפקדה (גם)

שרה" (ר"ה יא, א), מ"מ, מזכירים בר"ה רק

"וה' פקד את שרה" (וירא כא, א), אבל לא

מזכירים אודות תפלתה (או תפלת אברהם),

(31) זכרי יד, ט.

(32) פסחים נ, סע"א. וש"נ.

(33) ישעי' מ, ה.

(34) פ' ראה יב, יא.

(35) שם, טו.

(36) ברכות כו, א"ב.

ה. ביאור הטעם שלמדים "כמה הלכתא כו" דוקא מתפלת חנה, ולא מהתפלות שנזכרו בתורה לפני"ז, בגלל החידוש המיוחד שבתפלת חנה, שביקשה ופעלה "ונתתה לאמתך זרע אנשים"⁴⁰, "צדיקים"⁴¹ ("זרע ששקול כשני אנשים.. משה ואהרן"⁴², שנאמר⁴³ משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו"⁴⁴), באופן שבפועל יהי נתון לה' כל ימי חייו (והיתה בטוחה שיסכים לנדרה⁴⁵), שזהו ענין שלמעלה מההגבלות וההגדרות שקבע הקב"ה בתורתו בתור עיקר גדול ועמוד, ש"הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים"⁴⁶, כיון שיש לאדם בחירה —

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס בלקו"ש חכ"ט ע' 182 ואילך.

ו. ומזה מובן ענין נוסף:

כיון שמתפלת חנה למדים "כמה הלכתא כו" בנוגע לתפלתו של כל אחד מישראל, הרי מובן, שביכלתו של כל אחד מישראל להיות במעמד ומצב שתפלתו תהי' ותפעל כמו תפלת חנה, שכן, אילו לא הי' קשר וערך ביניהם, כיצד יכולה הגמרא ללמוד מתפלת חנה ולפסוק דין בנוגע לתפלתו של יהודי פשוט, בכל מקום ובכל זמן, בארץ ישראל או בחוץ לארץ, בזמן שביהמ"ק הי' קיים או משחרב ביהמ"ק, שכאשר עומד להתפלל צריך להתנהג כפי שחנה התנהגה בתפלתה!

במיתת משה שנאמר (ברכה לד, ח) "ויבכו בני ישראל", "הזכרים" (פרש"י עה"פ. וראה בארוכה לקו"ש חכ"ד ע' 253 ואילך)], ואילו ענינו של אהרן הוא עבודה, קרבנות, תפלה, שזהו"ע שתלוי במעשה ועבודת האדם, ובלשון הקבלה (נסמן בלקו"ש שם הערה 34): משה הוא שושבינא דמלכא, ואהרן הוא שושבינא דמטרוניא; ואעפ"כ הי' שמואל שקול כנגד שניהם, שהיו אצלו שני הענינים של משה ואהרן ביחד.

(43) תהלים צט, ו.

(44) ברכות שם, ב.

(45) ואף שגם בנוגע לשמשון נאמר (ס' שופטים יג, ז) "כי נזיר אלקים יהי' הנער מן הבטן עד יום מותו" — הרי ענין זה נאמר ע"י "מלאך האלקים", ולא ע"י בן אדם (מנוח ואשתו).

(46) ברכות לג, ב.

משא"כ בנוגע לחנה, מזכירים את כל אריכות הסיפור אודות פקידתה שנפעלה ע"י תפלתה כו'.

(40) שמואל"א א, יא.

(41) פרש"י עה"פ.

(42) ומובן גודל החידוש שבזה — שהרי משה ואהרן הם הפכים זמ"ז, כי, ענינו של משה הוא תורה, שהיא באופן של המשכה מלמעלה, כמ"ש (ירמי' כג, כט. וראה ברכות כב, א) "הלא כה דברי כאש" [וזהו גם מה שנהגתו של משה היתה באופן של אמת (שמו"ר פ"ה, יו"ד), ולא כמו אהרן שהי' "אוהב שלום ורוף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן* לתורה" (אבות פ"א מי"ב), שלכן, במיתת אהרן נאמר (חוקת כ, כט) "ויבכו גו' כל בית ישראל", האנשים והנשים, ולא כמו

(* אבל נתינת התורה היתה ע"י משה.

ולכל לראש — שכיון ש"אין הקב"ה מקפח שכר כל ברי"י"⁴⁷, הנה כאשר יהודי מתנהג בתפלתו ע"פ ציווי הקב"ה (ככל פרטי ההלכות שלמדים מתפלת חנה), אזי יכול לדרוש מהקב"ה שימלא את תפלתו, כפי שמילא את תפלת חנה, וע"פ לשון חז"ל⁴⁸: "אתה חייב לסלוח" (כמדובר בראש השנה⁴⁹) — אתה חייב לרחם ואתה חייב לקבל התפלה.

וכפי שכותב רבינו הזקן באגרת התשובה⁵⁰, שהקב"ה "חנן ורחום ורב לסלוח תיכף ומיד שמבקש מחילה וסליחה מאתו ית' . . בלי שום ספק וס"ס בעולם, וכמו שאנו מברכין . . ברוך אתה ה' חנן המרבה לסלוח, והרי ספק ברכות להקל משום חשש ברכה לבטלה, אלא אין כאן שום ספק כלל כו'".

ומזה מובן שהקב"ה מקבל תפלת כל עמו ישראל ברחמים — כפי שקיבל תפלת חנה, כמסופר בהפטרת ר"ה שנאמרת עוד לפני תקיעת שופר, ולאח"ז מעלה הקב"ה את קול השופר יחד עם כל התפלות, כמ"ש⁵¹ "עלה אלקים בתרועה הוי" בקול שופר", והיינו, שתפלת כל אחד מישראל (ובכלל זה — תקיעת שופר, שהיא גם ענין של תפלה) עולה למעלה ומתקבלת, והקב"ה ממלא אותה במילואה, "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה"⁵²,

החל מהבקשה שאומרים במזמור "לדוד ה' אורי", "אחת שאלתי גו' שבתי בבית הוי' כל ימי חיי גו' לבקר בהיכלו"⁵³ — שמתמלאת בקשה זו באופן שבמשך כל ימי חייו, עד מאה ועשרים שנה, נמצא יהודי במעמד ומצב ד"וישב שם עד עולם"⁵⁴,

וכל זה נעשה מתוך הרחבה, ומתוך שמחה וטוב לבב — שנה מבורכת בכל טוב גשמי ורוחני גם יחד, למטה מעשרה טפחים, ועד לקיום היעוד של הטוב האמיתי, "טוב לשמים וטוב לבריות"⁵⁵, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

* * *

ז. כיון שמדברים כבר בנגלה — יש לסיים בענין בנגלה הקשור עם ראש השנה⁵⁶:

(47) שם כז, ד.
 (48) שמואל-א שם, כב.
 (49) קידושין מ, א.
 (50) ראה גם ר"ד ליל ב' דר"ה (לעיל ע' 4 ואילך).

(47) ב"ק לח, ב. וש"נ.
 (48) פי' אבן יחייא.
 (49) בסופה (לעיל ע' 25). וש"נ.
 (50) פי"א.
 (51) תהלים מז, ו.
 (52) נוסח ברכה הג' דברה"ז.

בנוגע ליו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת (כקביעות שנה זו) — הנה בענין תקיעת שופר כולי עלמא לא פליגי שאין תוקעין בשבת⁵⁷. אבל בנוגע ל"תשליך" שזמנו בדרך כלל ביום ראשון של ר"ה, יש חילוקי דעות מהו הדין והמנהג בנוגע לתשליך ביו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת.

ובנוגע אלינו — יש לעיין לכל לראש מהו הפסק של רבינו הזקן בזה, והרי ענין זה מופיע בשו"ע בסימנים אלו שישנם גם בשו"ע של רבינו הזקן, והוא גם מהענינים שאודותיו כותב רבינו הזקן גם בסידורו.

ח. בשו"ע⁵⁸ כותב רבינו הזקן: "נוהגים לילך אל הנהר כו' ויש לילך ביום ראשון של ראש השנה כו'", ואינו מחלק בין ר"ה שחל באמצע השבוע לר"ה שחל בשבת. ומזה מוכח לכאורה שס"ל שע"פ דין צריך תמיד לערוך "תשליך" ביום א' דר"ה, ללא נפק"מ באופן הקביעות בימות השבוע.

אבל באמת, אין להביא רא"י מזה שרבינו הזקן לא הזכיר חילוק בנוגע לאופן הקביעות דר"ה.

ובהקדמה:

דובר כמ"פ⁵⁹ אודות גודל כאב הלב על זה שלא מונחים כדבעי (ועאכו"כ שאין עוסקים בחיות ולהט) בלימוד השו"ע של רבינו הזקן, ובמילא, לא נתבררו הכללים בשו"ע של רבינו הזקן, איזה דינים מביא ואיזה דינים אינו מביא כו'.

ולדוגמא: מצינו כמה פסקי דינים בדברי האחרונים שלא הובאו בשו"ע של רבינו הזקן, כולל גם פסקי דינים של המג"א, שעליו סמך רבינו הזקן יתר מן המדה (כמ"ש בדברי נחמי⁶⁰), ואעפ"כ, באותו סימן שמביא פסקי דינים של המג"א, יש פסקי דינים שאינו מביא, וצריך עיון לברר מאי טעמא בזה.

ובכל אופן, מוכח מכמה מקומות שיש "כלל" אצל רבינו הזקן⁶¹, שמביא רק דינים שנזכרו בפירושו לפניו — להכריע בהם, או גם ללמוד דין שהוא בדומה ממש להמפורש לפניו, וע"ד שמצינו בכללי הרמב"ם⁶²

(57) ר"ה רפ"ד. רמב"ם הלי' שופר פ"ב ה"י. טושו"ע (ואדה"ז) או"ח סתקפ"ח ס"ה (ס"ד).

(58) שם סתקפ"ג ס"ז.

(59) ראה גם תו"מ חל"ד ע' 30. ועוד. וש"נ.

(60) ראה גם תו"מ חל"ד ע' 42. וש"נ.

(61) ראה גם תו"מ חל"ד ע' 42. וש"נ.

(62) ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם ס"ב"ה. וש"נ.

שאינ דרכו להביא חידושי דינים מעצמו, אף שהיו בבירור אצלו (מלבד במקומות שכותב בפירוש "יראה ליי"), כי אם ענינים שנתפרשו באיזהו מקומן לפניו.

ועפ"ז אין להביא ראי' מזה שבשו"ע לא הזכיר רבינו הזקן חילוק אם ר"ה חל בשבת או בשאר ימי השבוע בנוגע ל"תשליך" — כיון שגם בדברי הרמ"א והפוסקים שלפניו לא נזכר חילוק זה.

אמנם, גם בסידורו כותב רבינו הזקן "אחר מנחה יום א' דר"ה .. טוב לילך מחוץ לעיר כו'", מבלי לחלק אם ר"ה חל באמצע השבוע או בשבת. ואע"פ שזהו לשון הפע"ח⁶³, מ"מ, אין לומר שרבינו הזקן העתיק את דברי הפע"ח מבלי להוסיף חידוש דין (כמו בשו"ע), כי, בנוגע לפסקי הדינים שבסידור, בודאי לא קיים ה"כלל" הנ"ל, שהרי רובם ככולם הם חידושי דינים של רבינו הזקן.

וא"כ, אע"פ שמהשו"ע אין להוכיח שלדעת רבינו הזקן יש לערוך תשליך ביום א' דר"ה גם כשחל בשבת — יש להוכיח זאת מזה שבסידורו לא הזכיר רבינו הזקן חילוק אם ר"ה חל בחול או בשבת, ובודאי שאם הי' חילוק כזה, הי' רבינו הזקן מפרש זאת בסידורו.

וכפי שמצינו בפסקי הסידור בנוגע לאמירת י"ג מדות לאחרי "ויהי בנסוע הארון": "בשלש רגלים כשחל בחול בשעת הוצאת ס"ת .. יאמר י"ג מדות", ואילו בנוגע לר"ה ויוהכ"פ כתב רק "בשעת הוצאת ס"ת יאמר .. י"ג מדות" — כיון שבר"ה ויוהכ"פ אומרים י"ג מדות גם כשחל בשבת.

ונמצא, שבסידורו דייק רבינו הזקן בכגון-דא, ומובן גם הטעם, כיון שפסקי הסידור נועדו להורות כיצד להתנהג בשעת התפלה, ובמילא יש להזהר שלא להכשיל יהודי שלא ידע כיצד להתנהג בפועל. וא"כ, אילו הי' רבינו הזקן סבור שאמירת תשליך ביום א' דר"ה היא רק כשחל בחול, הי' לו לפרש זאת בסידורו, וכיון שלא הזכיר חילוק כזה, עכצ"ל, שס"ל שיש לערוך תשליך ביום א' דר"ה הן כשחל בחול והן כשחל בשבת.

[ומזה מובן גם שאין לומר כדברי האחרונים⁶⁴ שע"פ קבלה אין מקום לערוך תשליך בשבת — שהרי נוסף על הידוע שפסקי הסידור מיוסדים ומתאימים גם ע"פ קבלה (כמבואר בשער הכולל להרב לאוואוט⁶⁵ (זקנה של אמי מורת)), הרי המנהג דתשליך ביום א' דר"ה

63) בעקדמה, וברפ"א.

64) שער השופר פ"ה.

65) ראה ברכ"י אר"ח שם סק"ו.

מביא רבינו הזקן מפע"ח, וכיון שלא נזכר שם חילוק בין שבת לחול, הרי מוכח שעריכת תשליך ביום השבת מתאימה גם ע"פ קבלה].

ט. וכאשר מעיינים במקורות — הנה הפעם הראשונה שמצינו בפסקי דינים ומנהגים בנוגע ל"תשליך", הרי זה בדברי המהרי"ל⁶⁶, ושם מוכח להדיא שעורכים תשליך גם בר"ה שחל בשבת, כיון שמזהיר "אל יוליכו עמהם שום מזון לזרוק אל הדגים, דאית בי' חילול יו"ט .. וכ"ש כשחל ר"ה בשבת דאין לעשות כן".

ולכן, מצינו בכמה אחרונים שעורכים תשליך ביום א' דר"ה, ללא נפק"מ אם חל בשאר ימות השבוע או בשבת⁶⁷ — כמ"ש בשבות יעקב⁶⁸ (לבעל המחבר חק יעקב⁶⁹): "לא ידעתי חשש נדנוד איסור בזה .. אפילו אם הנהר במקום שאסור שם לטלטל ביום השבת, מה בכך, לא ישאו אצלם כלום, ולא יטלטלו", ומביא את דברי מהרי"ל הנ"ל, ומסיים, "הרי להדיא מבואר מדבריו דיש לילך אל הנהר ביום השבת, רק שלא להשליך להם מזון כו".

י. וא"כ, הרי זה לכאורה דבר פלא:

כיון שבמהרי"ל (המקור הראשון שישנו בכתובים על "תשליך") מפורש להדיא שעורכים תשליך גם בר"ה שחל בשבת, וגם ע"פ קבלה, בפע"ח ובסידור אדה"ז, לא נזכר חילוק בין ר"ה שחל בחול לר"ה שחל בשבת — מהי הסיבה לכך שברוב המקומות נוהגים שלא לערוך תשליך בר"ה שחל בשבת?!

וכפי שראינו גם אצל כ"ק מו"ח אדמו"ר⁷⁰ (וכיון שכך נהג כ"ק מו"ח אדמו"ר, בודאי נהג כך כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) ג"ע, ובודאי נהגו כן גם לפניו), שכאשר יו"ט של ר"ה שחל בשבת ערכו תשליך למחרתו, ביום שני של ר"ה.

יא. ויש לומר הביאור בזה בנגלה — ובהקדים:

ריבוי פעמים (כמצויין במראה המקומות, שחלקם עכ"פ — ואולי רובם — הם מרבינו הזקן בעצמו (ראה גם תו"מ חנו" ע' 148 בשוה"ג הא' וש"נ)), ומזה מוכח שמחשיבו לא' הפוסקים וברי"סמכא הכי גדולים (ראה גם תו"מ חלו" ע' 287 וש"נ).

(70) ראה תו"מ — רשימת היומן ע' קס.

ריש ע' רנח.

(66) הלי' ר"ה (ע' רעז).

(67) אף שיש כמה אחרונים שחולקים על זה (ראה פמ"ג או"ח שם — במשב"ז סק"ג, ובא"א סק"ה), כבכל הענינים, שאלו מזכים ואלו מחייבים, ו"אלו ואלו דברי אלקים חיים" (עירובין יג, ב. וש"נ).

(68) ח"ג סמ"ב.

(69) שמביאו רבינו הזקן בהלכות פסח

ידוע בדברי האחרונים⁷¹ שאין מקום לגזור גזירות מעצמם, אא"כ זוהי גזירה מפורשת, או בדומה ממש לגזירה מפורשת. וכמ"ש השבות יעקב הנ"ל, ש"ליכא למגזר דלמא יטלטל שום דבר, דא"כ, בכל שבתות השנה למה לא גזרינן כן" (שלא לילך לשום מקום, שמא יטלטל כו').

[ואף שצריך לומר התפלות כו' — הרי אפשר לטלטל הסידור ע"י קטן, לשנן התפלה בעל-פה, או שהש"ץ ישנן את התפלה בעל-פה ויוציא י"ח את כל הקהל, או אפילו לערוך תשליך ללא אמירת התפלה].

אמנם, במה דברים אמורים — כל זמן שזהו בגדר גזירה; אבל כאשר רואים שאירע כן בפועל, והיינו, שאין זו רק השערה "שמא יעבירנו ד' אמות"⁷², אלא אירע בפועל שהלכו וטלטלו כו' — הרי זה יצא מגדר גזירה בגלל חשש בעלמא, ונעשה בגדר של תקלה בפועל.

ולכן: בזמן המהרי"ל שערכו תשליך גם ברה"ה שחל בשבת — הנה לכל לראש יש מקום לומר שזהו לפי שאורח חיי בני"ה הי' אז באופן מובדל כו', ובמקום הצורך התקינו עירוב כדי שלא יהי' איסור של הוצאה, או שגם אם הי' איסור הוצאה, היו מכריזים שלא יטלטלו את הסידורים, ואכן הקפידו שלא לטלטל;

אבל בזמנים שלאח"ז, אצל יוצאי חלציו של רבינו הזקן — כשראו בפועל שכאשר הולכים לתשליך ישנם אחדים שטלטלו סידורים (מצד פחיתות ערכם כו' או מצד שכחה וכיו"ב), שוב לא הוצרכו לגזור גזירה בתור חידוש, שמא יעבירנו ד' אמות ברה"ר, שהרי ראו שכך אירע בפועל, ולכן, בפעם הבאה שחל יו"ט של ר"ה בשבת, הודיעו בערב ר"ה שבגלל זה אין לילך לתשליך בשבת.

ועפ"ז מתורצת השאלה היתכן שרבותינו נשיאינו לא נהגו כפי שעולה מדברי רבינו הזקן בסידורו שיש לערוך תשליך ביום א' דר"ה גם כשחל בשבת — כיון שלאחרי דורו של רבינו הזקן ראו שהדבר מביא לידי תקלה בפועל, ולא רק בגדר גזירה בגלל חשש תקלה.

ולהעיר גם מהסיפור הידוע⁷³ אודות כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע, שהלך פעם לתשליך אל הנהר מחוץ לעיר, וראה אחד שנכשל והחזיק מצלמה ורצה לעשות פוטוגרפיה, ומאז הפסיק לילך לתשליך מחוץ לביתו וחצירו. — אינני יודע מה עשה בפועל, ומסתמא מצא דרך לערוך

72) ראה סה"מ תרס"ו-תרס"ז ע' רפח.

71) ראה אנציק' תלמודית (כרך ה) ערך

גזרה בסופו (ע' תקמ). וש"נ.

תשליך במקום או באופן אחר, אבל עכ"פ לא ע"י הליכה אל הנהר מחוץ לעיר, "ברוב עם הדרת מלך"⁷³.

ונקודת הענין — שכל זמן שהענין הוא בגדר גזירה, אזי יש מקום לפלוגתא אם לגזור גזירה, או שאין רשות לגזור גזירה מעצמו; משא"כ כאשר אין זה בגדר גזירה, כי אם לצורך שלילת תקלה בפועל.

יב. עפ"ז יש לבאר גם מה שמצינו בספרים⁷⁴ שהמקובלים מבית א-ל בירושלים עורכים תשליך גם בר"ה שחל בשבת, אלא שעושים זאת במקום שמותר לטלטל, אצל באר בחצר — דלכאורה, מדוע לא מצינו עצה זו אצל אחרים?

והתירוץ על זה — שלמקובלים הנ"ל יש עוד ריבוי מנהגים המיוחדים אליהם, ולכן אין חשש (ובודאי לא תקלה ודאית) שמא יכשילו אחרים בעריכת תשליך בשבת גם במקום שאסור לטלטל, כיון שהכל יודעים שזוהי הנהגה מיוחדת ששייכת לקבוצת המקובלים מבית א-ל, ואין זה באופן שמהם יראו וכן יעשו.

משא"כ בנוגע לאלו שמתנהגים כל השנה לפי מ"ש בסידורו של רבינו הזקן, הנה כאשר יערכו תשליך בר"ה שחל בשבת במקום שמותר לטלטל, אזי מהם יראו וכן יעשו, ויבואו לעשות כן גם במקום שאסור לטלטל, שזהו דבר שראו שהביא לידי תקלה בפועל.

ולכן נקבע המנהג, אפילו בבית הרב, שכאשר יו"ט של ר"ה חל להיות בשבת, הולכים לתשליך ביום שלאחריו, יום שני של ר"ה.

וכיון שעושים זאת ע"פ תורה, הרי בודאי שפועלים עי"ז כל מה שהיו פועלים ביום ראשון של ר"ה, ועד להסיום ד"סדר תשליך": "יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך הוי' צורי וגואלי"⁷⁵, דכיון שכבר פעלו לפני"ז ש"תשליך במצולות ים כל חטאתם"⁷⁶, הרי בודאי מתקבלים תפלות כל עמך ישראל, ועד שהקב"ה נעשה "צורי וגואלי", למטה מעשרה טפחים, ובכל הפרטים.

* * *

יג. כאמור לעיל (ס"ז) — כיון שאוחזים בנגלה, יש להוסיף עוד ענין ב"נגלה":

75 תהלים יט, טו.

76 מיכה ז, יט.

73 משלי כח, יד. וראה אנציק' תלמודית

בערכו (כרך ד ע' קצה ואילך). וש"נ.

74 ראה כף החיים או"ח שם סקל"א.

רגיל בהתוועדות זו לדבר גם אודות ה"קרן" שנקראת על שמה של בעלת ה"יאָרצייט", שעל ידה מסייעים בנוגע לחינוך ילדי ישראל — ובפרט בנים — על טהרת הקודש⁷⁷.

ובכן: כל הרוצה — ישתתף בזה, ויכול גם לציין שמו ושם אמו, כדי להזכירו להמצטרך לו.

ולהעיר, שאע"פ שדובר לעיל בארוכה אודות מאמר המשנה "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים" — הרי נוסף לכך שהמשנה עצמה אומרת שזה "מרבה" וזה "ממעייט", ויש צורך בלימוד מפסוקים ש"אחד המרבה ואחד הממעייט" (שאצל כל אחד מהם ישנו ה"אחד"⁷⁸), כיון ששניהם מכוונים לבם לשמים, הנה בנוגע לעזר וסיוע ליהודי נוסף, הרי להזולת לא נוגע כ"כ שהנותן "יכוין לבו לשמים", אלא בעיקר נוגע לו הכמות — "המרבה".

וכמדובר כמ"פ בנוגע לענין הצדקה, שאיתא בספרי⁷⁹, שאפילו ה"מאבד סלע . . ומצאה עני והלך ונתפרנס בה", הרי זו צדקה, והיינו, שאע"פ שמצטער על איבוד הסלע, ומקווה שמי שימצאנה יחזירנה לו, מ"מ, כיון שמצאה עני ונתפרנס בה (דכיון שאין בה סימן, אינו חייב להחזירה, ונעשית שלו), הרי זו צדקה.

ומזה מובן, שבענין הצדקה נוגע רק הנתינה בפועל, שתהי' באופן ד"המרבה", וכל המרבה הרי זה משובח, ובלבד שתהי' הנתינה בשמחה ובטוב לבב (כהפס"ד בהלכות צדקה⁸⁰), ושני ענינים אלו — הן הריבוי ("המרבה") והן השמחה — בנגלה.

* * *

יד. מאמר כעין שיחה ד"ה איתא בסוף מנחות כו' מה כתיב בפרשת קרבנות כו'.

טו. (לאחרי המאמר, אמר כ"ק אדמו"ר שליט"א):

כיון שהעולים החדשים ראו בחדשים האחרונים את ראשית היציאה מן המיצר אל המרחב — יאמרו כולם יחד "לחיים", וינגנו "הוא אלקינו", ויעלו את כל הקהל ב"המעלך מארץ מצרים"⁸¹.

79) תצא כד, יט.

80) טושו"ע יו"ד סרמ"ט ס"ג.

81) תהלים פא, יא. וראה לקמן ס"כ.

77) ראה גם שיחת וא"ו תשרי תשכ"ח

סל"ה (תו"מ חנ"א ע' 87). וש"נ.

78) ראה לקמן סכ"ג.

(ניגנו "הוא אלקינו", וכ"ק אדמו"ר שליט"א עמד מלוא קומתו ורקד על מקומו בשמחה גדולה).

* * *

טז. ידוע פתגם רבינו הזקן⁸² שצריך לחיות עם הזמן, וכפי שנתפרש שהכוונה בזה היא לפרשת השבוע שקורין בתורה — כפי שנקבע ע"י הגאונים, שהיו גדולי ישראל ומאורי ישראל על כל הדורות שלאחריהם, שבשבוע פלוני יקראו פרשה פלונית, ובשבוע שלאח"ז יקראו הפרשה שלאחרי', וכך הלאה, בכל השבועות של כל השנה כולה — שבזה צריכים "לחיות", היינו, ללמוד ולהתבונן ולהתעמק בתוכנה של פרשת השבוע, וכיון ש"תורה" מלשון הוראה⁸³, ימצאו בזה הוראות בנוגע למאורעות וענינים שמתרחשים בשבוע זה, באופן ש"תורה אור"⁸⁴ תאיר את הדרך לידע כיצד להתנהג בענינים אלו, אשר, לולי זאת, הי' הדבר מוטל בספק אצלו, או שהי' מתנהג באופן בלתי־רצוי.

ובזה גופא — הנה כיון שכל פרשה נחלקת לשבעה חלקים (חלק ראשון — מהתחלת הפרשה עד שני, חלק שני — משני עד שלישי, ועד לחלק השביעי — משביעי עד סיום הפרשה), כשם שהשבוע נחלק לשבעה ימים, הרי נוסף על השייכות הכללית של כל הפרשה לכל ימי השבוע, שהרי גם יום ראשון בשבוע נקרא יום ראשון לפרשה פלונית (ובנדו"ד: פרשת האזינו), הנה בפרטיות יותר שייך יום ראשון בשבוע לחלק הראשון של הפרשה, מהתחלת הפרשה עד שני, ועד"ז בנוגע לשאר ימי השבוע.

ובנוגע להתוועדות הקשורה עם ששה בתשרי, שחל ביום חמישי לפרשת האזינו — יש לזה שייכות מיוחדת עם חלק הפרשה מחמישי עד ששי, וכיון שעומדים כבר בלילה שלאחריו, הרי זה שייך גם לחלק הפרשה מששי עד שביעי.

יז. התחלת חלק הפרשה מששי עד שביעי היא — "כי אשא אל שמים ידי ואמרת חי אנכי לעולם"⁸⁵:

הפירוש הפשוט בזה — שזוהי שבועה של הקב"ה, שכן, ענין

(82) סה"ש תש"ב ע' 29 ואילך (נעתק בראשית (בשם הרד"ק). זח"ג נג, ב.
 (84) משלי ו, כג.
 (85) לב, מ.
 (83) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. גו"א ר"פ

השבועה הוא באופן של "הרימותי ידי" (לשון שבועה)⁸⁶, וכמו"כ אומר הקב"ה "אשא גוי ידי".

וכאמור לעיל⁸⁷ — הצורך בענין השבועה הוא במעמד ומצב שדרושה התאמצות והשתדלות מיוחדת כדי להתגבר על קשיים בלתי רגילים, אשר, לולי השבועה יכול להיות שלא הי' מתאמץ כ"כ, אבל כאשר נתקשר לענין זה בשבועה, אזי יודעים, שלמרות כל הקשיים, לא יעצור בדרכו, אלא יעשה זאת!

וממשיך בכתוב: "אם⁸⁸ שנותי ברק חרבי וגו'", ככל פרטי הענינים בנוגע להנהגה עם אינם יהודים, ועד להסיום: "וכפר אדמתו עמו"⁸⁹, כפירוש רש"י: "ויפייס אדמתו ועמו על הצרות שעברו עליהם שעשה להם האויב";

אמנם, כיון שבפסוק לא נאמר "וכפר אדמתו ועמו", אלא "וכפר אדמתו עמו", לכן מוסיף רש"י עוד פירוש: "וכפר אדמתו — ומהי אדמתו — עמו, כשעמו מתנחמים ארצו מתנחמת", והיינו, שאין צורך בתוספת וא"ו ("אדמתו ועמו"), שלפעמים הוא וא"ו המחלק, או וא"ו המוסיף ומחבר, כי, ענין של הוספה שייך רק בנוגע לענין בפני עצמו, ואילו כאן, הרי "אדמתו" ו"עמו" הם ענין אחד: "מהי אדמתו (ארץ ישראל, שנקראת בכמה שמות) — עמו".

וזהו פירוש הפשוט שמבין כל אחד מישראל, אפילו "בן חמש שנים", היינו, שמעמדו ומצבו בהתפתחות השכל להבין ולהשיג בתורה אינו באופן שיכולים להחשיבו כבן עשר שנים, ועאכו"כ לא כמו בן חמש עשרה שנה, אלא כמו בן חמש שנים בלבד — גם הוא שייך ללמוד מקרא, ולהבין מ"ש "וכפר אדמתו עמו", שאין צורך בוא"ו בינתיים, לא וא"ו המחלק, ואפילו לא וא"ו המוסיף ומחבר, כיון שענינם אחד; וכשם שהעם נקרא "עמו" (של הקב"ה), כך נקראת גם האדמה — "אדמתו".

יח. ובפרטיות יותר:

ענין זה שבנ"י נקראים "עמו" של הקב"ה, אינו דורש הסכמה של מישהו, שתהי' לו שליטה לומר שענין זה הוא באופן כך, לפעמים בתוקף ולפעמים בחלישות;

מאז שבנ"י עמדו בהר סיני, ומאז הכריתת ברית שאודותה קראנו

(88) שם, שם, מא.

(89) שם, מג.

(86) לך לך יד, כב (ובפרש"י).

(87) במאמר — פ"ג ואילך (לעיל ס"ע 28

ואילך).

בתורה לפני ר"ה: "אתם נצבים היום כולכם לפני ה' אלקיכם ראשיכם שבטיכם גו' מחוטב עציך עד שואב מימין לעברך בברית ה' אלקיך ובאלתו גו'"⁹⁰ — נעשו בניי "עמו",

ואין שליטה על זה לאף אחד — לא רק גוים, אלא אפילו יהודים — לשנות או אפילו להחליש זאת.

הוא יכול להיות בן חכם (שאז שמחים עמו כולם, הקב"ה וכנס"י, וגם הוא בעצמו...), או ח"ו להיפך, אבל בכל אופן נקרא בנו של הקב"ה, אלא שבבנים גופא ישנם כמה סוגים — ארבעה בנים, אבל כל אחד מהם נקרא "בן".

ו"כנגד ארבעה בנים דיברה תורה"⁹¹, והיינו, שבנוגע לכל אחד מהבנים מדברת התורה ומייעצת כיצד להתנהג עמו, ואפילו בנוגע לבן שאין רצונו בענין הגאולה, ועד כדי כך, ש"אילו הי' שם כו"⁹², הרי זה רק קודם מ"ת, אבל כשניתנה תורה, מתעסקת התורה גם עם בן זה, ומייעצת כיצד להתנהג עמו, עד שסוכ"ס יהי' בן של תורה. ואין לאף אחד — כולל גם הבן עצמו — שליטה על זה, לשנות זאת.

וזהו גם התירוץ הפשוט על השאלה בנוגע למארוז"ל "כנגד ארבעה בנים דיברה תורה", דלכאורה, הרי רואים בעיני בשר, שמלבד ארבעת הבנים שיושבים ב"סדר" ושואלים קושיות, יש רח"ל גם "בן חמישי"⁹³ — אותם יחידים שבכלל לא באים ל"סדר" ובכלל לא שואלים קושיות, והרי גם בן כזה "ישראל הוא"⁹⁴, וא"כ, צריכה התורה לדבר גם כנגדו ולהתעסק עמו? — כי, גם אם בגופו נמצא במקום אחר, ואינו יושב ב"סדר", הנה בנשמתו ובפנימיותו נמצא גם הוא בשולחן הסדר, ככל הבנים, אלא שישנו מי שמקבל הכל ושואל רק מה צריך לעשות, וישנו מי ששואל קושיות, ועד לקושיא כזו שגורמת שגופו נמצא במקום אחר, אבל נשמתו נמצאת ב"סדר" ושואלת קושיות ושאלות, וחפצה ורצונה שיתרצו את הקושיא, ויוכל להיות כמו הבן חכם.

יט. וכשם שהדברים אמורים בנוגע ל"עמו", כן הוא גם בנוגע ל"אדמתו" — כיון שאין ביניהם וא"ו המחלק, ואפילו לא וא"ו המוסיף

92) ראה תו"מ חנ"ב ע' 304 הערה 225.

90) ר"פ נצבים.

91) נוסח הגש"פ — ע"פ ירושלמי פסחים וש"נ.

93) ראה תו"מ ח"ט ע' 259. וש"נ.

פ"י ה"ד. מכילתא ס"פ בא.

94) סנהדרין מד, רע"א.

ומחבר, שהרי אין כאן דבר שצריך להוסיף, או שני דברים שצריך לחברם, כי אם דבר אחד: "מהי אדמתו — עמו".

ולכן: כשם שאף אחד לא יכול לשנות או אפילו רק להחליש את הקשר של ה"עם" להתואר שמורה על שייכותם להקב"ה, "עמו" (בתיבה אחת) — כן הוא בנוגע ל"אדמה", שנקראת "אדמתו" של הקב"ה, ואף אחד — לא רק גוי, אלא אפילו יהודי — אינו יכול לשנות או להחליש את השייכות של האדמה עם הקב"ה, ולמסרה לבעלות אחרת.

כשם שבנוגע לבנ"י ("עמו") הנה גם כאשר הבנים (אינם סמוכים על שולחן אביהם, אלא) גלו מעל שולחן אביהם⁹⁵, הרי זה "שולחן אביהם" — כן הוא בנוגע ל"אדמתו", שגם במעמד ומצב ש"מפני חטאינו גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו"⁹⁶, כמו המעמד ומצב דעתה, הן בנוגע ליהודים שנמצאים בחוץ-לארץ, והן בנוגע ליהודים שנמצאים בארץ ישראל, שגם אצלם הרי זה מעמד ומצב ש"גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו", והראי', שיש כמה מצוות שאי אפשר לקיימם עתה [ואפילו בנוגע לתרומות ומעשרות — הרי החיוב עתה הוא רק מדרבנן, ולא מן התורה⁹⁷], הנה גם אז, הרי זו "ארצנו" ו"אדמתנו".

אלא מאי, יש גוי שטוען טענה כו', ולהבדיל, גם יהודי טוען טענה כו', וכאשר אין מה לעשות, או שצריכים להסתיר איזו חולשה, ולא רוצים לומר את האמת, אבל בכל זאת צריכים לומר דבר-מה, אומרים היפך האמת, ובינתיים נערכת אסיפה עם נאומים והחלטות, שנכתבים ונדפסים ומופצים בכל העולם כולו — אין זה משנה את אמיתית הענין, שבכל מעמד ומצב שבו נמצאים בנ"י בכל מקומות מושבותיהם, אפילו בחושך כפול ומכופל של הגלות עתה, הנה העם הוא "עמו" והאדמה היא "אדמתו".

כ. אך היצה"ר בא ומתלבש בשכל אנושי ושואל שאלה: איך אפשר לומר "אדמתו עמו", ולומר שאי אפשר להחליש זאת כו' — בה בשעה שזהו היפך השכל, היפך החשבון, ההבנה וההשגה, ועד שמתעטף באיצטלא של "למדן", ומתחיל להביא ראי' מפסוק וממדרש חז"ל וכו'. והמענה על זה — שמיד בהתחלת הענין, עוד לפני שנאמר "וכפר אדמתו עמו", אומר הקב"ה "כי אשא אל שמים ידי ואמרתי חי אנכי לעולם", שזהו"ע השבועה.

(97) רמב"ם ה' תרומות ספ"א.

(95) ברכות ג, סע"א.

(96) נוסח תפלת מוסף יו"ט.

ובהקדמה — שלכאורה אינו מובן מהו הצורך בענין השבועה למעלה:

הצורך בענין השבועה הוא — כאמור לעיל — שכאשר ישנו קושי בדבר, ויש צורך ביגיעה והשתדלות עצומה, אזי צריך לקשר את עצמו לענין זה ע"י שבועה כו'. ולכאורה, כל זה שייך רק אצל בשר ודם, שיש דברים שנקל לו לעשותם, ויש דברים שקשה לו לעשותם, ועד לקושי גדול כו', ולכן, ע"י השבועה יוכל להתגבר על הקשיים; אבל בנוגע להקב"ה — הרי "לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו"⁹⁸, כי אם "ברוח פיו"⁹⁹, וא"כ, איך יתכן שיהי' אצלו קושי בנוגע לענין מסויים בעולם, במקום מסויים ובזמן מסויים, בה בשעה שכל העולמות העליונים והתחתונים נבראו "ברוח פיו", ללא עמל ויגיעה?!

אך הענין הוא — שהקושי הוא מצד טענת הבעל-דין (כנ"ל בסיום מסכת מנחות: "פתחון פה לבעל דין לחלוק"), בנוגע ליהודי שנמצא בקצוי תבל במובן הרוחני (שעדיין אינו במדריגת "צדיק גמור"), או אפילו במובן הגשמי — מהי שייכותו לארץ ישראל שתחשב "אדמתו", ויהי' לו חלק בה [כדאיתא בתשובות הגאונים¹⁰⁰ (ונפק"מ לכמה הלכות בחושן משפט) שאין לך אדם מישראל שאין לו אמה על אמה (או ד' אמות) בארץ ישראל¹⁰¹], בהיותו במעמד ומצב של ריחוק מקום, ועאכו"כ בריחוק מקום ברוחניות?!

ועל זה אומר הקב"ה, "כי אשא אל שמים ידי":

כאשר מדובר אודות גאולתן של ישראל, אומר הקב"ה, שאינו נכנס כלל לשקו"ט — לא עם ב"ד של מטה ולא עם ב"ד של מעלה — כיצד צריך להיות ע"פ שו"ע; לכל לראש — אומר הקב"ה על עצמו — "אשא אל שמים ידי" בשבועה,

וכאשר טוענים: היתכן, הרי ישנם שינויי הזמנים והמצבים כו' — אומר הקב"ה "ואמרתי חי אנכי לעולם", כך, שהשבועה שקושרת כביכול את הקב"ה היא "לעולם", עד סוף כל הדורות,

שמבלי הבט על המעמד ומצב שבו עלול להימצא אפילו איש פרטי מישראל, ועאכו"כ ריבוי פרטים מבניי — הרי זה דבר בטוח שתהי'

קידושין סקמ"ו-קנא.

98) ב"ר פ"ג, ב.

101) ראה לקו"ש ח"כ ע' 309. וש"נ.

99) תהלים לג, ו.

וראה גם תו"מ חנ"ג ע' 390. וש"נ.

100) שו"ת מהר"ם ב"ר ברוך סתק"ל. ס'

השטרות לר"י ברצלוני ע' 43. אוצר הגאונים

ההנהגה באופן ד"שנותי ברק חרבי", "אשכיר חצי גו"¹⁰², ככל פרטי הענינים שנימנו בכתוב, שבאים בתור הכנה — שלב אחר שלב וצעד אחר צעד — ל"וכפר אדמתו עמו", שהפירוש הפשוט בזה הוא — שהקב"ה מוחל וסולח ומכפר ("וכפר" מלשון כפרה) על "חטאינו" שבגללם "גלינו מארצנו ונתרחקנו מעל אדמתנו", וכל זה — לא מצד טעמים של שכל והסברה, אלא בגלל שזהו "אדמתו" ו"עמו".

ולכן, כשם שהקב"ה הוא נצחי, כל יכול, וידו שולטת בכל, כך כביכול גם הענינים ד"אדמתו" ו"עמו" הם שולטים בכל, וידם על העליונה.

ואע"פ שבשביל זה יש צורך בכו"כ ענינים ופרטים, הכנות והקדמות — צריכים לידע, שכבר פסקה תורה (בפרשת השבוע, ובחלק הפרשה השייך ליום זה) שישנה שבועה שנאמרה בימי משה רבינו, בפעם הראשונה שנאמרה פרשת האזינו, באופן ד"חי אנכי לעולם", כך, שבכל שנה, ובכל מקום שנמצא יהודי, מהדהדת ("קלינגט אָפּ") השבועה ומהוה הוראה עבורו כיצד להתנהג בחייו הפרטיים, ובחייו בתור חלק מהכלל, באופן שיביא ל"וכפר אדמתו עמו" ברוחניות, ועי"ז — "וכפר אדמתו עמו" בגשמיות.

ו"אין מקרא יוצא מידי פשוטו"¹⁰³ — שהוא העיקר — שהקב"ה גואל את "אדמתו", ביחד עם הגאולה של "עמו", בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו,

ובאה בגלוי המציאות כפי שהיא לאמיתתה (ובאופן שגם הגויים יודעים זאת, שהרי תושב"כ לומדים גם הם) — שזוהי "אדמתו" של הקב"ה ו"עמו" של הקב"ה, היינו, שזהו ענין שנוגע לו ("ער איז אין דערויף פֿאַרקאָכט"), ובלשון הידוע¹⁰⁴: "לא למעננו אלא למענך", ובאופן ש"אדמתו עמו", ללא צורך בוא"ו המחבר, כיון שזהו ענין אחד.

וכל זה נעשה באופן טוב (ללא עניני יסורים וכיו"ב רח"ל), כיון שהקב"ה הוא עצם הטוב, ומטבע הטוב להטיב¹⁰⁵, שלכן נכלל בכתובה וחתומה טובה גם הענין ד"אוצרך הטוב לנו תפתח"¹⁰⁶, היינו, טוב בגלוי שנראה ונרגש אצל יהודי בהיותו נשמה בגוף וקשור עם העולם.

(102) שם, מב. בהערה (ד"ה מספרי).

(103) שבת סג, א. ו"ש"נ. (104) פיוט "שערי שמים פתח" בסוף

(104) תפלת שחרית לחול. תפלת נעילה והושע"ר. וראה סה"מ תרפ"ז ע'

(105) ראה בהנסמן בלקו"ש חכ"ד ע' 334 כא ואילך. לקו"ד ח"א נט, א.

ונעשה גם מש"נ בשירו של יום החמישי: "המעלך מארץ מצרים"⁸¹, היינו, לא רק "המוציאך" (כהלשון שנאמר ברוב הפעמים), אלא "המעלך" (כפי שנאמר פעמים ספורות)¹⁰⁷,

וכאשר יהודי אומר — באופן של שירה — שהקב"ה הוציא והעלה אותו מכל המיצרים והגבולים ומכל החשבונות, אזי מתקיים גם המשך הכתוב: "הרחב פיך", היינו, שתובע שיתנו לו באופן של הרחבה, או בלשון שפת המדינה: "מֶאָר דען דען דע מקסימום" (יותר מה"מקסימום"), והקב"ה מבטיח: "ואמלאהו", שממלא את הבקשה באופן של "הרחב פיך", "מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה"⁵², למטה מעשרה טפחים, בטוב הנראה והנגלה, "טוב לשמים וטוב לבריות"⁵⁵.
[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן הניגון "ממצרים גאלתנו"].

* * *

כא. ישנו ענין נוסף בשייכות למנהגים שהתעכבו אודותם — בנוגע לאמירת "אל תירא" ו"אך צדיקים" קודם אמירת שיעור תהלים: ישנם כאלו שדוחים זאת לסוף התפלה — לאחרי שיעור תהלים והמשניות.

ולכאורה כך משמע מתשובת מהרש"ל¹⁰⁸ — שזהו המקור למנהג לומר "אך צדיקים" אחר התפלה (כמובא בשער הכולל להרב לאוואוט¹⁰⁹, ובכמה ספרים שמציינים מקורות המנהגים¹¹⁰) — שכתב: "וביציאתי מביהכנ"ס אשב מעט ואומר אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך".

אבל אעפ"כ הנני נוהג לומר זאת קודם שיעור תהלים.

כב. וטעם הדבר:

בפעם הראשונה שהנהיגו אמירת שיעור תהלים החדשי לאחרי התפלה, וכ"ק מו"ח אדמו"ר הפיץ זאת, וצוה לעשות כן בבית-הכנסת שלו, ובכל בתי-כנסיות — הוסיף¹¹¹, שאמירת שיעור תהלים זה ע"י הש"ץ לא תהי' לפני עמוד התפלה, אלא לפני הבימה (שולחן הקריאה). והטעם הפשוט לזה (אף שלא שמעתי בפירושו, אבל מסתבר לומר

(111) ראה סה"ש תרפ"ז ע' 116. וראה גם השקו"ט בזה קובץ הערות וביאורים (אהלי תורה) גליון תקפז ע' 60 ואילך; תקפח ע' 71 ואילך.

(107) ראה גם שיחת ש"פ שופטים תשכ"ט סי"ז (תו"מ חנ"ז ס"ע 321 ואילך).
(108) שו"ת סי' סד.
(109) פי"א סל"ז.
(110) ראה גם לקו"ש חכ"ה ע' 375. וש"נ.

כן) — כי, אם יאמרו השיעור תהלים לפני העמוד, הרי זה עלול להחשב כהוספה על התפלה, שיש להזהר מזה, כמבואר באחרונים, וגם בתשובת השבות יעקב¹¹² (המוזכר לעיל (ס"ט)), שכאשר היתה קבוצה שרצו להתאסף יחדיו לערוך ברבים תיקון חצות ואמירת פיוטים כו', לא הי' מרוצה מזה, באמרו, שדבר זה עלול להחשב כהוספה על התפלה. ואם הדברים אמורים בשייכות לענין של לימוד, הרי עאכ"כ בנוגע לאמירת תהלים, שכיון שזהו"ע של "שירות ותשבחות" (כדברי הגמרא במסכת ברכות¹¹³), הרי זה שייך לענין התפלה, שחלק ממנה הוא "סידור שבחו של מקום"¹¹⁴. ולכן היתה ההוראה שלא לומר השיעור תהלים אצל העמוד, אלא אצל שולחן הקריאה.

אבל בפועל, הנה לאחרי משך זמן, התחילו לומר השיעור תהלים אצל העמוד. והטעם הפשוט בזה הי' מפני טירחא דציבורא, והיינו, שמיד לאחרי אמירת "עלינו", כאשר הש"ץ עומד עדיין לפני העמוד, יש להמשיך ולומר השיעור תהלים, כי, אם הש"ץ יעזוב את מקומו ויפנה לילך לבימה, פלוני ילך לכאן ופלוני לשם, אזי יתכן שאצל אחדים לא יהי' קיום למנהג דאמירת שיעור תהלים.

אך עדיין נשאר החשש שלא יתפרש הדבר כהוספה על התפלה. ולכן, העצה לזה — לסיים תחילה את התפלה ע"י אמירת הפסוקים המיוחדים לכתחילה לסיום ואחרי התפלה: "אל תירא" ו"אך צדיקים", ואז, הנה גם כאשר הש"ץ נשאר אצל העמוד לאמירת שיעור תהלים, הרי זה לאחרי ההפסק ע"י אמירת הפסוקים הנ"ל, ששולל את ענין ההוספה על התפלה.

ובפרטיות יותר:

לא די באמירת ג' הפסוקים ד"אל תירא גו'" בלבד, כי: המקור לאמירת פסוקים אלו הוא¹¹⁵ — סיפור המדרש על מגלת אסתר¹¹⁶ אודות ג' התינוקות שפגש מרדכי, ואמר לכל אחד מהם "פסוק לי פסוקך", ואמר הראשון הפסוק "אל תירא" וכו', והתוצאה היתה בהצלחה, ולכן מסיימים את התפלה בפסוקים אלו. ומובן, שסיום זה הוא עדיין ענין של תפלה — תפלה מיוחדת שהצליחה באופן נפלא ביותר, כך, שזהו המשך וסיום התפלה, כתפלה אריכתא דמי;

(112) ראה שער הכולל שם סל"ו. לקו"ש

שם ע' 374.

(116) אסתר פ"ז, יז (קרוב לסופו).

(112) ח"ב סמ"ד.

(113) ג, ב. ז, ב.

(114) ראה שו"ע אדה"ז אר"ח רסנ"א.

משא"כ הפסוק "אך צדיקים" — אינו סיום של תפלה, אלא כמ"ש המהרש"ל (ומבואר יותר בדברי האחרונים) ע"פ דברי הגמרא¹¹⁷ "המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר התפלה, שנאמר אך צדיקים יודו לשמך (והדר) ישבו ישרים את פניך", והיינו, שאמירת פסוק זה היא בתור ענין שמחוץ לתפלה, לאחרי סיום התפלה.

אך עדיין נשאר קושיא: הרי המהרש"ל הי' אומר "אך צדיקים" קודם צאתו מבית הכנסת?

אמנם, רואים בפועל עכשיו, כשישנו שיעור לימוד לאחרי התפלה, והלימוד הוא בבית-הכנסת דוקא, כדברי הגמרא במסכת ברכות¹¹⁸ על הפסוק¹¹⁹ "אוהב ה' שערי ציון גו'", "שערים המצויינים בהלכה", שהתפלה במקום הלימוד, והלימוד במקום התפלה מסייע ומוסיף הצלחה כו', הנה כיון שהלימוד במקום זה דוקא הוא בגלל שבו היתה התפלה, לכן אומרים "אך צדיקים" (לא קודם היציאה מבית-הכנסת, אלא) לאחרי התפלה, קודם התחלת הלימוד.

ולסיכום: לא מצאתי עצה אחרת מלבד להפסיק בין התפלה לאמירת תהלים באמירת "אל תירא" ו"אך צדיקים" — בהתאם להוראה בפעם הראשונה שאמירת תהלים תהי' במקום שונה מאמירת התפלה כדי שלא תחשב להוספה על התפלה, אלא, שלאח"ז נשתקע הדבר, מפני טירחא דציבורא, ואילו בנוגע לעצה הנ"ל אודות הקדמת אמירת "אל תירא" ו"אך צדיקים", לא שייך טירחא דציבורא, ואדרבה, יש בה תועלת לציבור, כי, כאשר דוחים אמירת "אל תירא" ו"אך צדיקים" לאחרי אמירת תהלים ולאחרי משניות כו', הרי לפעמים עלולים לשכוח לאמרם.

*

כג. ולסיים מעין הפתיחה:

בנוגע למאמר המשנה "אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לשמים" — ידוע דיוק הלשון "אחד", שהן אצל ה"מרבה" ישנו הענין ד"אחד", והן אצל ה"ממעט" ישנו הענין ד"אחד",

והרי הפירוש ד"אחד" הוא — כדברי הסמ"ק (הובא בבית יוסף¹²⁰) שאות א' מורה על אלופו של עולם, אות ח' מורה על ז' רקיעים וארץ, ואות ד' מורה על ד' רוחות העולם, ומכל ענינים אלו נעשית תיבה אחת,

(119) תהלים פז, ב.

(117) ברכות לב, ב (ובפרש"י).

(120) או"ח סס"א. שו"ע ואדה"ז שם ס"ו.

(118) ח, א.

והתחלת ועיקר התיבה, הראש והמושל, הרי זה האל"ף (שלכן, כשרוצים לכתוב "אחד" בראשי-תיבות, לא כותבים ח' או ד', אלא חייבים לכתוב האות א', שכוללת גם הח' והד', אבל לא להיפך ח"ו),

וכאשר ההתחלה היא ב"אחד", הנה למרות שאצל פלוני בא ה"אחד" לידי ביטוי באופן של "המרבה", ואילו אצל פלוני באופן של "הממעט", בודאי ש"לא ידח ממנו נדח"¹²¹, וברור הדבר ש"יכוין לבו לשמים", ו"רחמנא לבא בעי"¹²²,

וכיון שהלב מושל בכל הגוף, "לבא פליג לכל שייפין"¹²³ — הנה מהלב ("יכוין לבו לשמים"), "בכל לבבך"¹²⁴, יומשך בכל אברי הגוף, שיתנהג באופן ש"כל מעשיך יהיו לשם שמים"¹²⁵, ועד ש"בכל דרכיך דעהו"¹²⁶, כדי לעשות לו ית' דירה בתחתונים¹²⁷.

ו"באור פני מלך חיים"¹²⁸, והוא מקיים את הבקשה: "בקשו פני את פניך הוי' אבקשו"¹²⁹, ובפרט בעשרת ימי תשובה, שאז הקב"ה הוא "בהמצאו" ו"בהיותו קרוב"¹³⁰,

ומתוך שמחה וטוב לבב מסיימים את העבודה של עשי"ת — תשובה עילאה, וממשיכים את "הוי' הוא האלקים"¹³¹, לאחר ההקדמה ד"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד"¹³², וההקדמה שלפנ"ז: "שמע ישראל הוי' אלקינו הוי' אחד"¹³³,

ומתקיים בעגלא דידן פסק הרמב"ם¹³⁴ ש"מיד הן נגאלין", ובא בפועל ובגלוי למטה מעשרה טפחים — "לשנה הבאה בירושלים" [כהפירוש בזה — שאין צריכים להמתין שנה שלימה, אלא ענין זה נעשה מיד, ובמילא, לשנה הבאה נהי' כבר בירושלים]¹³⁵, ע"י משיח צדקנו, בגאולה האמיתית והשלימה.

ב"ר ספ"ג. במדב"ר פ"ג, ו. תניא רפ"ל. ובכ"מ.

(128) משלי טז, טו.

(129) תהלים כז, ח.

(130) ישעי' נה, ו. וראה ר"ה יח, א. וש"נ.

(131) ואתחנן ד, לה"ל.

(132) פסחים נו, א.

(133) שם ו, ד.

(134) הל' תשובה פ"ז ה"ה.

(135) ראה סה"ש תש"ח ע' 200. וש"נ.

(121) ע"פ שמואל"ב יד, יד. וראה תניא ספ"ל. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סה"ג.

(122) סנהדרין קו, ב ובפרש"י. זהר ח"ב קסב, סע"ב. ח"ג רפא, ריש ע"ב.

(123) ראה זח"ג קסא, ריש ע"ב. רכא, ב. רלב, א.

(124) ואתחנן ו, ה.

(125) אבות פ"ב מי"ב.

(126) משלי ג, ו.

(127) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א צוה לנגן הניגונים "פרזות תשב ירושלים",
"אנא עבדא", "אבינו מלכנו", ו"ופרצת".

טרם צאתו (לאחרי אמירת ברכה אחרונה) התחיל כ"ק אדמו"ר
שליט"א לנגן "כי בשמחה תצאו".

